

Duša Krnel-Umek

STAROSELCI SEVERNEGA JADRANA V OPISIH OD 16. DO 19. STOLETJA

Abstract

Ancient settlers at the northern Adriatic in the descriptions from the 16th to 19th century

The paper deals with the analysis of selected ethnological, historical and linguistic works from the 16th to 19th century that are representing different theories of the settlers' origin in the area of northern Adriatic. Ancient and latest authors described as original settlers Veneti, Histri, Carni, Japodi and Illyrians. During the centuries the knowledge about original settlers was lost and the historical and ethnological arguments were changed. When new states have been established, the knowledge about the names of the original settlers and their country, as well as who were the original settlers and who newcomers has been lost.

Uvod

Analiza izbranih del, ki so nastala od 16. do 19. stoletja, kaže, da je obstajalo več teorij o izvoru prebivalcev severnega Jadrana. Po dveh teorijah so bili prvotni prebivalci rimsko-italijanskega in germansko-keltskega izvira. Podatki pa so tudi, da so bili prvotni prebivalci starejšega izvora in da jih ni bilo malo, saj je mogoče sklepati, da je bilo ozemlje zaradi ugodne klime in pomorskih poti dokaj gosto naseljeno. Kam so se izgubili podatki o njih? In kdo so bili ti prvotni prebivalci več stoletij pred in po našem štetju? V virih so podatki, da so bili na severnem Jadranu naseljeni Veneti, v Istri Histri, severno od njih so bili Karni, vzhodno Japodi, južno Iliri. Del, v katerih bi pisali o tem, pa ni bilo veliko.

Baucer [1], ki se je zavedal pomena narodne zgodovine, je pisal, da si: »*Rimski pisci namreč, vsi polni slave svojih zgodovinskih podvigov, / .../ niso šteli v dolžnost zapisovati junaštva drugih mož /.../*«. V nadaljevanju pa še o ohranjenosti pisnih virov: in njihovi razlagi: »*In če je kaj površnih listin le prišlo od naših prednikov do nas, vse so polne napak ali pa so nepopolne, posebno še tiste o oglejskih patriarhih*«.

Sanuto [2] je že pred njim navajal, da so v Virgilijevih verzih spremenili Ilirski v Italški in jih napačno navajajo:

»*Antenor potuit mediis elapsus Archivis
Italiam penetrare sinu atque intima regna
Liburnorum: et fontem superare Timavi*«

V resnici pa so se glasili

»... *Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
regna Liburnorum, et fontem superare Timavi*« [3]

»Glej, skozi vojsko Ahivcev je mogel uiti Antenor,
pritti v ilirski zaliv in v sredo kraljestva Liburnov
mino izvira Timava« [4]

Karnija in Karni

Pisci so ugotavljali, da je o deželi Karniji malo podatkov. Gortani [5] je po Ciconiju povzel, da so se izgubila dela o Karnih, ki so jih pisali Livij, Siculo, Apijan in Dione. Ermacora [6] je o Karniji v 16. stoletju pisal: »*da so ves tisti del dežele med reko Livenco (it. Livenza), ki jo deli od treviškega ozemlja in Jadranskim zalivom, Istro, Japodijo in zgornjimi Alpami, ki delijo Italijo od Nemčije, v preteklosti imenovali pokrajina Karnov (ki se imenuje tudi »Cargna« in »Cargnelli« prebivalci), čigar središče je bil Oglej / .../ Za ves tisti del pokrajine od reke Bele do morja so spremenili prvotno ime in so jo začeli imenovati Furlanija, prebivalce pa Furlani za razliko od tistih, ki so se po pričevanju Plinija, začeli imenovati Transpadani. Druga ljudstva, ki so prebivala onkraj Bele v gorovju, ki jih obkroža, so se medsebojno povzela, ohranila starodavno ime in se v glavnem še danes imenujejo Karni.*«

Sanuto [2] je v začetku 16. stoletja zapisal, da leži med visokimi gorami, Jadranskim morjem in reko Livenco Karnija, kot so jo imenovali antični kozmografi, sedaj pa jo imenujejo »*patria del frioli*«. Lego Karnije je podobno opisal Porcia [7] leta 1567: »*vse ozemlje se imenuje Karnija, meji na Cadore in Nemčijo, preostali del pa na Patrijo (Furlanijo), večji del je gorovje.*«

Baucer [1] je pisal, da so staroselci Karni živeli v deželi, ki jo je delil na »*Gorsko in Sredozemsko Karnijo*«. Prva je segala do »*Retov in reke Enns na Tirolskem*«, druga pa je obsegala »*Kras do Učke in grada Kozljaka*«, na zahodu pa je segala do »*Veronskih močvirij*«. Croce [8] je navajal Casello in Carla Sigoria ter antične pisce, da je dežela segala od »*Natisone*« (Nadiže) do »*Formine*«, danes »*Risano*«, na severu pa do reke »*Silo*« (Zilja). Najpomembnejša mesta so bila Oglej, Konkordija in Trst.

O izvoru staroselcev Karnov navajajo zgodbe iz davne preteklosti. Croce [8] in Scussa [9] sta se opirala na izročilo o vesoljnem potopu, zato naj bi bili, po navedbi Caselle, koloniji *Carnia in Crania* naseljeni s potomci »*Ianusa*« oziroma »*Javana*«, naslednikov »*Gomeria Gala*«. Po drugih virih naj bi bili galsko pleme, ime pa naj bi izviralo od gore Okra (Nanos) »*Ocrami, Crani, Carni, Carnielli*«. Baucer [1] je pisal, da so staroselci Karni živeli na tem prostoru kot Veneti že 2.000 let pred našim štetjem in povzema po starih piscih, da so bili Karni Kelti, to je Galci.

V Valvasorjevi Slavi [10] je Karnom namenjena prva knjiga, ki jo je spisal Erasmus Francisci. Navajal je številne antične pisce. Zdi se mu verjetno, da so bili Karni Veneti. Čeprav so posamezni avtorji imenovali Galce Karni, niso bili vsi Karni Galci. Takim razlagam naj bi bil vzrok rimsko nepoznavanje Galcev.

Scussa [9] je navajal, da naj bi »*Karni zasedli obalo Jadrana leta 675 pred našim štetjem, ko sta dva sinova nekega Herkula, ki je vladal v Germaniji, po imenu Tusco in Norik, premagala Umbre in prevzela Toskano in Norik*«. Tudi Baucer [1] je razlagal, da se je prvotna dežela imenovala Karnija, dokler je ni osvojil Norik leta 1417 pred našim štetjem, ko je

prišel iz Germanije in jo imenoval po sebi. Iz severa so prišli tudi Tavri in ji dodali še svoje ime. Plinij in Strabon naj ne bi vedela, da so prebivali v deželi Karni več stoletij pred prihodom obojih, čeprav je tudi Plinij pisal, da so Tavriski, tedaj imenovani Noričani, isto ljudstvo kot starodavni Karni [8]. V zgodbi si je Norik pod Karnskimi Alpami zgradil mesto Norejo, do katerega se je prišlo po reki Soči. Nekateri mislijo, da je bil to »*Salcano*« (Solkan) [9], drugi pa, da je to Gorica »*Noreia, Norizia, Gorizia*« [8]. Baucer [1] je navajal, da so se videle v njegovem času še ruševine. Iz teh podatkov je mogoče sklepati, da so deželo Norik preimenovali po osvajalcu Noriku, kot so kraj in potem deželo Furlanijo preimenovali po osvajalcu Juliju Cesarju, njene prebivalce pa Furlani, čeprav to ni bilo prvotno ljudstvo na tem ozemlju.

Pred prihodom Kolhijcev iz doline ob reki Ister v poznejšo Istro se je tudi ta dežela imenovala Galska ali Karnijska [1]. Po prihodu Julija Cezarja je del Gorske in Sredozemske Karnije dobil ime Furlanija. Preostali del pa je pozneje dobil ime Koroška. Della Croce [8] je nasprotoval Baucerjevi [1] trditvi, da so Rimljani zagospodovali Karniji in je navajal, da se ne ve »*ali so se Karni prostovoljno pridružili Rimljanom, ali so bili premagani z orožjem in so jih Rimljani po zmagi podvrgli*«.

Histri pa so bili po izvoru Kolhijci (iz dežele Kolhide), ki so šli za Argonavti. Poslal jih je kralj Ajeta, da bi našli Medejo. Ustavili so se v Ogleju in zgradili mesta Pulj, Poreč, Emonio pri Novigradu v Istri in Egido pri Kopru. Antenor pa je zgradil Konkordijo, Altino, Sacile, Oderzo in Padovo [9].

Baucer [1] je razlagal, da so tudi Veneti dobili ime, ko so prišli v Karnijo. Po izvoru so bili *Heneti*, to je »*Trojani*«, ki so v te kraje prišli potem, ko so Grki uničili Trojo, leta 1181 pred našim štetjem. Della Croce pa je pisal, da je prišel Antenor iz Troje, Eneti pa iz Paflagonije, ter da so Antenor, Trojanci in Eneti eno samo ljudstvo - Veneti [8]. Vuga [11] je obširno razložil, da so bili Veneti Hetiti iz Male Azije.

Trst

V zgodovini je bilo vedno zelo pomembno vprašanje: čigav je bil Trst? Kdo so bili prebivalci in kdo osvajalci? Kdo staroselci in kdo prišleki? Scussa [9] je navajal, da so prebivali Karni na Jadranski obali in, da je bil Trst njihovo naselje: »*Tergestum a Carnia tribu Gallica ad maris adriatici litus conditum*«, po Strabonu: »*A Tergeste, vico Carnico transitus per Cranam est.*«, to je »Trst je Karnijski grad, prehod za Kranjsko«, in »*contrada de 'Carni*« »dežela Karnov«. Razlagali so, da so Trst zavzeli Norik, Argonavti, Antenor, Bren, ilirski kralj Argon in nato Rimljani. Norik in Bren sta zasedla poleg Trsta tudi Karnijo.

Scussa [9] je zapisal tudi zgodbo o ljudstvu iz Monte Muliano (miljski Hribi?), ki se je bojevalo proti Rimljanom leta 128 pred našim štetjem, in jo je našel v starejših zapisih. 15.000 ljudi se je v kraju imenovanem Sesljan (»*Sestiana*«) skrilo v gozdu in napadlo Rimljane. Ljudstvo je raje, kot da bi izgubilo svobodo, zapustilo hiše in imetje in odšlo, da bi si drugje zgradilo nova bivališča. Prišlo je do Ljublanice, se tam utrdilo in zgradilo nova bivališča. Rimljani so mu obljubili svobodo, če se vrne. Del skupnosti se je vrnil, del pa je ostal v kraju, ki so ga imenovali Lubiana, pozneje središče Kranjske (»*Carniola*«). To so bili Karni, ki so

prvotno prišli iz kraja Monte Muliano, ki naj bi bilo staro ime za Trst ali njegov del. Po 33 letih, ko so prebivalci dobili zagotovilo, da bodo svobodni, je bil zgrajen garnizon »*Tergeste*« (potem »*Tergestum*«) proti vpadam Ilirov - ljudstvu iz Skjavanije - v Italijo. Tako je bil Trst tretjič poseljen. Potem so Rimljani zavzeli še Japodijo, deželo od Timave, čez Kras do reke Krke na meji s Hrvaško. Trst je bil prvotno po Strabonu »*vicus Carnicus*«, nato po Filippu Cluveriu prvo istrsko mesto, pod Rimljani pa vojaška postojanka - kolonija.

Katali, ki so prebivali v okolici Trsta, so bili po izvoru Karni, to pa je po Kandlerju [12] tako kot po Kohenu [13] lahko bilo samo galsko ali keltsko in po izvoru neslovansko pleme. Leta 1829 je pisal Kohen: »*Trst so ustanovili Karni (it. Carni, Carnuti) - keltsko ljudstvo / .../ Veneti, ki so bivali v Italiji pred prihodom galskih ljudstev, so bili drugega izvora in so govorili drug jezik, so prišli iz vzhoda / .../ Karni so bili nastanjeni med Istre in Venete in so prišli z vzhoda / .../ Po Strabonu so mesto ustanovili Karni, ki so se spustili iz Kranjske (it. Crano, Crana) / .../ Kadar so Rimljani ustanovili rimsko kolonijo, so bili prebivalci Karni, torej Kelti in ne Slovani (it. Slavi v pomenu Slovenci), kajti Slovani niso prišli na obale Jadranskega morja pred šestim stoletjem / .../ Ime Trst ni latinsko, čeprav izhaja iz keltskega Trgeste, ki pomeni tržišče - trg (it. emporio) / .../ ime, ki so ga dali Karni, od katerih so ga prevzeli Slovani, ki so od tretjega stoletja zavzemali pokrajino / .../«*

Kohen je navajal, »*da poimenovanje Slovani izhaja od Slovenci (it. Sloveni), ki so bili priseljenci / .../ Istra se je raztezala v največjem svojem obsegu od Timave do Raše. Torej spada Trst po geografski legi k Istri, čeprav je bil po osvojitvi in politični pripadnosti del Karnije.*«

Rutar [14] prav tako po Strabonu navaja, da je bil Trst prvotno »*karnska vas*«, to je neobzidan kraj, v katerem so se bili ilirski Karni naselili. »*Po letu 178 so Karnom in sosednjim Histrom odvzeli vso deželo.* Leta 128 ustanovili so v Trstu svojo utrjeno vojaško naselbino na griču sv. Justa...*Rimljani so si prisvojili tudi vso zemljo okoli Trsta in jo imenovali »Ager Tergestinus*«. Slovence ob vzhodni obali Jadranskega morja je imel za »*avtohtonce in samorodce*«, vendar jih ni imel za sorodnike Ilirov.

Kranjska in Ilirik

Ime Karniola (lat. Carniola, Carneola) je pomenilo mala Karnija, pozneje Kranjska, Karnij (lat. Carnium) pa antični Kranj. Ali naj tako razumemo Kopitarja [15], ki je pisal: »*Samo štajerski in koroški Slovani so se za razliko od svojih nemških someščanov imenovali Vindi to pomeni Slovani (ker je Vindi nemški sinonim za Slované, kot je Huni za Madžare, itd.) Ravno zaradi tega so se tudi sami imenovali Slovenci, to pomeni ljudje slovanskega porekla, ker je po nemško ime za narod postalo posebno ime /kar je po nemško veljalo za cel narod?/. Za razliko od Kranjske, kjer je bila celotna pokrajina naseljena s Slovani odkar ljudje pomnijo, je bil to razlog, da je bilo ime Vindi opuščeno in se uporablja izključno posebno ime Kranjci. Jezik, noša in način življenja je enak pri Vindih in pri Kranjcih, vendar se Kranjci niso nikdar imenovali Slovenci v posebnem pomenu in obratno Slovenci nikoli Kranjci.*«

Mal [16] je navajal Vodnika, ki je pisal, da so Slovani in Slovenci od nekdaj prebivali po teh krajih in a njihove pradede je imel stare Ilire oziroma Ilirce. V Iliriji oživiljeni je pisal Vodnik [17] Ilirec v pomenu Slovenec:

»Ilirsko me kliče
Latinec in Grek,
slovensko mi pravijo
domači vse vprek.

Od prvega tukaj
stanuje moj rod,
če ve kdo za drujga,
naj reče od kod?«

V zgodovinskem orisu Kranjske [18] je napisal: »Slovani so živeli tudi na južnem vznožju Alp, v stari Karniji, v Furlaniji in ob reki Nadiži in ne samo na predelu Alp, ki so zapirale Furlanijo z njene severne strani.«

Linhart [19] je v Poskusu zgodovine Kranjske leta 1788 navajal tudi dve mnenji: »kot imata Dolci Ilire, Springsguth pa Venete po slovanskih jezikovnih sledovih za Slovane ...« Dolci [20] je utemeljeval povezavo med ilirskim in slovanskimi jeziki, in prikazal primerjavo med vandalskim, ilirskim in latinskim. Pri tem so vandalske in ilirske besede podobne besedam v slovanskih jezikih, latinski pa je različen pri številnih besedah.

Pomen ilirski za skupino južno slovanskih jezikov ali za posamezni jezik je bil uveljavljen pri jezikoslovcih še v začetku 19. stoletja. Prav tako so za slovenski uporabljali »vindiš«. K ilirskim Slovanom pa so prištevali Vende ali Vinde, Hrvate, Srbe. Študijo o slovanskih jezikih je Dobrowsky [21] objavil leta 1814. V delu je navedel pisce, ki so se pred tem ukvarjali z delitvijo slovanskih jezikov:

D. Anton je leta 1799 delil slovanske jezike na:

1. Norisch als: a) Russisch, b) Böhmisch
2. Serbisch als: a) Polnisch: a) Kassubisch, b) Serbisch selbst: a) in der Oberlausitz b) in der Niederlausitz c) Polabisch
3. Illyrisch a) Serbisch b) Chroatisch u. s. w.
4. Slowisch oder Windisch a) in Krain b) in Kärnten u. s. s.

Po Nestorju: »Nestor hielt zwar das Ilyricum und Noricum für das Vaterland aller Slawen vor ihrer Verbreitung in nördliche Länder.«

Hofrath Adelung je leta 1809 delil slovanske jezike na dve veji:

I. Antsko ali vzhodno,

II. Zahodno ali slovansko:

»I. Antischer oder östlicher Hauptstamm

Russen: a) Slawenisch- Russische oder Slawenisch-Servische Kirchensprache b) Gemein Russisch

Illyrische Slawen: 1) Serwischer Stamm 2) Kroatischer Stamm 3) Südliche Wenden oder Winden

II. Westlicher oder Slawischer Hauptstamm

Polen

Tschechen oder Böhmen

Serben

Nördliche Wenden«

Sam Dobrowsky [21] pa je delil jezike na osem skupin in tako razdelil tudi poglavja: »Russisch, Polnisch, Bohmisch, Serbisch (Wendisch Nieder-Lausitzisch), Polabisch, Windisch, Kroatisch oder Krobatisch, Bosnisch, Dalmatisch, Illyrisch oder Serbisch (po Popovitschu

slovanski dialekti), *Bulgarisch*. « Naslovi del, ki jih je navedel Dobrowsky, kažejo, da se je za slovensko uporabljal v nemščini termin kranjsko-vendski, zato o protestantskih prevodih biblije piše: »*Krainisch-Wendische Ubersetzung / .../ Biblia / .../ Slovenski tolmazhtena / .../*«. Dobrowsky navaja tudi *Saggio grammaticale Italiano-Cragnolino composto da Vincenzo Franul de Weissenthurn, Doctore di legge. Trieste 1811*. Ilirski se je imenoval jezik ob Jadranu v Dalmaciji za razliko od hrvaškega, ki je pomenil tistega v Zagrebu. Pri *Illyrica* je navedel več del: npr. starejše, ki ga je sestavil jezuit pater Jakob Micalia: *Thesaurus linguae illyricae siue dictionarium illyricum, in quo verba illyrica italice et latine redduntur. Laureti 1649* in novejše, ki ga je sestavil Jose Voltiggi, *Ricoslovník (vocabulary-Wörterbuch) illyriscokoga, italianskoga i nimacskoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom: sve ovo sabrano i sloxeno od Jose Voltiggi Istriantina. U Becsu (Vienna) 1803*. O ilirskem jeziku je pisal tudi jezuit P. Ardelio della Bella, *Dizionario Italiano, Latino, Illirico. Venedig 1728*. Pri hrvaških delih (*Kroatisch oder Krobatisch*) je navajal: *Georg Habelich's Dictionar (Kroatisch-Lateinisch) Grätz 1670* in *Lexicon latinum interpretatione Illyrica (i. e. Croatica) / .../ Zagrabiae 1742*.

Dolci [20] je leta 1754 navajal, da so: »*Dalmatini, Bosnesi, Chioatti, & tutti gli habitatori appresso del mare Adriatico con lungo spazio sino al Frivole; i Carni, i quali da Veneziani Charsi sono chiamati: similmemente Carniolani, Carinthii sino al fiume Dravo, i Stirii sino al Danubio, i Mysii, i Servi, i Bulgari, & altri habitatori insino a Constantinopoli usano la lingua schiava*«. Našteval je še druge vzhodne in zahodne Slovane, ki uporabljajo »*lingua Slavonica*«. S predhodnimi pisci Apijanom in Lucijem se je strinjal, da so bili Iliri sorodni Keltom in Galom.

O razširjenosti slovanskega jezika je pisal tudi Tržačan Brodmann [22] leta 1821: »*Slovanski jeziki so najbolj razširjeni od Jadrana do Baltika, od Črnega do Severnega morja. Slovanščina je po mnenju mnogih akademikov npr. Trereta (?), jezik s katerim bi se dalo razložiti in razumeti starožitnosti vseh jezikov in narodov v Mali Aziji in naši Evropi*«. Žunkovič [23] pa je sto let kasneje v delu *Slovanski temelji Evrope*, ki je izšlo v nemščini: *Die Slaven, eine Urvolk Europas (Wien 1911)*, utemeljeval tudi z jezikom, »*da so Slovani eno od najstarejših ljudstev Evrope*«.

Staroselci in prišleki

Tommasini [24] je v 17. stoletju pisal o naselitvi Istre: »*Prvi in najštevilčnejši so »Sklavoni« ali, kot jim drugi pravijo, Slovani, ki prihajajo iz Dalmacije oziroma Slavonije, starodavnega Ilirika / .../ (dandanes se je slovanski jezik udomačil povsod, tako da prebivalci mnogih vasi sploh ne znajo italijansko)/.../ Druga ljudstva, ki tod prebivajo, so Karnijci/ .../ Tem Karnijcem, ki jim po domače pravijo tudi Cargnelli /Karnjeli/, tem se pridružuje veliko Furlanov, ki so jim kot narod blizu / .../ Tretji narod je iz Gradeža / .../ Četrty rod so novi prišleki iz Albanije in drugih krajev, ki so jih zasedli Turki / .../. Peti rod so staroselci, ki pa zaradi nezdravega zraka ne segajo dve stoletji nazaj, tako da so tod z domačini pomešani tujci in tod prebivajo predstavniki vseh ljudstev, kot so Florentinci, Bergamci, Vicentinci*«.

Usodo staroselcev pa je leta 1809 je opisal Stratico [25]: »*Staro kraljestvo ali Ilirske province, preden so jih Rimljani podjarmili z neprestanimi vojnami in neverjetnimi pokoli, /*

.../« in v nadaljevanju »do barbarskih vdorov v srednjem veku so imeli sloves dobrih vojščakov, vrlih in duhovitih mož. Upori, neprestane vojne in tiranije vojskovodij in rimskih imperatorjev so od vrha do tal uničili obrt, poljedelstvo in naravne vire dežele, ki je bila ena od najbolj cvetočih v tedaj poznanem svetu.« Pozneje pa je o tem napisal Coiz [26]: »po letu 178 pr. n. št. je bil Rim tisti veliki čudež latinskega genija, ki je začel naseljevati Istro / .../ vsaditev je dala tako lepe dokaze, da od antičnega panja ni ostala niti sled« /.../

O staroselcih slovenskega izvora je pisal Kandler [12] leta 1846: »/ .../ nekaj časa je prevladalo mišljenje, da so Slovenci starejšega izvora v Istri, kot je dokument rižanskega zbora leta 804, nekateri so celo pričakovali, da so staroselci Histri po poreklu Slovani.« Pa tudi drugim [27] to ni bilo neznano: »Istrski Slovenci sodijo k isti rodovni skupini, ki je na Tržaškem, Goriškem in Kranjskem, v severni Istri v političnem okraju Koper in delu okraja Podgrad. Šavrini pripadajo Slovincem in zasedajo ozemlje od Trsta do Savudrije in so najstarejši slovanski prebivalci Istre.«

Po oceni Quarantottija [28], ki piše o istrski historiografiji, je bila »Značilnost duhovnega ozračja 19. stoletja v Italiji zgodovina / .../ in / .../ poznavanje zgodovinske preteklosti / .../ zgodovino pisje je bilo podrejeno nacionalnim in političnim zahtevam / .../ ni bilo zgodovinskega dela, ki bi bilo nasprotno nacionalnim in unitarističnim značilnostim ali bi jih zanikalo / .../«

Večina piscev je zato poudarjala, da so Slovenci prišli. Luciani [29] je v etnološkem opisu Istre leta 1866 navajal: »Na repu Langobardov so se prikazali Slovani in Huni leta 604, potem so uspeli prekoračiti visoke vrhove Julijcev Sklavi Vindi in Sklavi Hrvati«. Tu se namesto imena Slovani spet pojavi ime Sklavi. Podobno jih poimenuje Amati [30] istega leta: »V Istro so prišli Huni in Avari s Sklavi« leta 611, karantanski Sklavi 670, venetski Sklavi in hrvaški Sklavi 718 »

Marchesetti [31] je leta 1903 pisal, da Kandler ni imel jasnega pogleda na ostaline, ki so jih pustila predhodna ljudstva in da je njegovo mišljenje, da so kaštelirji nastali ob rimskih cestah, v večjem delu napačno, ker je pomešal rimske utrdbe s predrimskimi kaštelirji, čeprav so bili tako različni od rimskih, da jih je bilo nemogoče zamešati. Kandler je napisal še, da ni videl nobenih zgradb, grobišč ali drugih spomenikov, ki bi izhajali iz obdobja pred Rimljani, ostala so nekatera krajevna imena in zgodovinska poročila. Prav tako je zanikal starejše najdbe Pervanoglù [32].

Nasproti temu je pisal Covaz leta 1870, da so kaštelirji izhajali od predrimskih staroselcev in da se je njihova uporaba ohranila tudi v Karniji in na Krasu v pomenu »Tabor« in »Graidfeuer« [31]. O njih je leta 1874 pisal Burton, britanski konzul v Trstu, in razpravo objavil v Antr. Soc. v Londonu (*Notes on the Castellieri or prehistoric ruins of the Istrian peninsula*). Po njegovih navedbah je Luciani leta 1870 pisal inženirju Buzziju v Trst, da so v Istri ruševine starejše od rimskih, ki so zelo stare, skoraj kiklopske [31]. Kaštelirji so bili na vrhovih hribov, ponavadi najvišjih. V njih so živela plemena staroselcev od kamene dobe dalje. Kaštelirji so bili stalno naseljeni, pozneje tudi s Kelti. Raziskave kaštelirjev so bile dolgo zanemarjene.

Burtonov [33] sestavek je leta 1877 v italijanščino prevedla N. Gravisi Madonizza, ki pa je »izpustila risbe in nekatere ugotovitve, ki niso najbolj sovpadale z našimi družbenimi

razmerami« [31]. Da je bilo območje »široko naseljeno, se da sklepati po močni rimski vojski, ki je bila potrebna, da je branila rimske interese« [31]. Po podatkih iz leta 1885 je bilo v Istri 321 kaštelirjev, od tega 42 v severni, 123 v srednji, 141 v južni in 15 na kvarnerskih otokih.

Imena za dežele

Različne razlage dogajanja v zgodovini so vplivale tudi na poimenovanje dežel. Ime Ilirske province so nastale v času Napoleona potem, ko je Stratico - predstavnik Dalmacije pri vladi Kraljestva Italije med leti 1807 in 1809 predlagal združitev dežel, ki so sestavljale antični Ilirik [25]. Navedel je stare pokrajine in njihove meje, ki jih je imelo kraljestvo oziroma ilirska dežela. V Ilirske province pa je bil leta 1809 združen le del nekdanjega Ilirika. Mal [16] pa je navajal, da je Napoleon zaradi stremljenja po obnovi rimskega imperija poimenoval nove državne tvorbe po starih imenih: »cizalpinska, ligurska, partenopejska, helvetska in batavska republika ter kraljestvo Etrurija« in po tem vzoru Ilirske province.

Ime Ilirsko kraljestvo pa se je ohranilo tudi v stari Avstriji po ponovnem prevzemu avstrijske oblasti leta 1814. Italijani v Istri pa so imeli drugačne predloge. Namesto »nezgodovinskega in barbarskega imena Litorale-Austro-Illirico, Litorale Illirico in regione Illirica« je Amati navedel novo preimenovanje v tri Venetije - Benečije: prvotna Venetija - »Venezia propria«, Tridentinska ali Retijska Venetija - »Venezia Tridentina o Retica«, Julijska Benečija - »Venezia Giulia« za Goriško, Trst in Istro [30]. Današnja pokrajina se imenuje tako Furlanija - Julijska krajina (v it. Friuli Venezia Giulia).

Sklep

Analiza izbranih etnoloških, zgodovinskih in jezikoslovnih del, nastalih med 16-im in 19-im stoletjem, kaže, da je obstajalo več teorij o izvoru prebivalcev na severnem Jadranu. Antični in poznejši pisci so navajali za severni Jadran Venete, za Istro Histre, severno od njih so bili Karni, vzhodno Japodi, južno Iliri. Postopoma pa se je znanje o staroselcih izgubljalo in prikazovanje zgodovinskih in etnoloških dejstev se je spreminjalo na več ravneh. Imena za staroselce in njihovo pokrajino so se izgubljala ob novih državnih tvorbah in novih delitvah na pokrajine, izgubljalo se je vedenje, kdo so staroselci in kdo prišleki, pozabljalo se je, da so obstajale najdbe, ki so nastale dolgo pred prihodom Rimljanov.

Skoki stoletja se je izgubljala povezava med staroselci Veneti, Histri in skupnim imenom Iliri oziroma Ilirikom in Ilirijo za deželo na eni strani ter Karni, ter Karnijo in Karniolo - poznejšo Kranjsko na drugi. Ime ilirski jezik za skupino južno slovanskih jezikov se je ohranilo pri jezikoslovcih do začetka 19. stoletja. Prvotno ime Karnija pa se je ohranilo v imenu pokrajine Karnije v Italiji, male Karnije - Kranjske in mestu Kranju v Sloveniji ter v imenu za njene prebivalce Karneli v priimku Krnel in Kernel.

Posamezni pisci iz obdobja po drugi svetovni vojni odkrivanje korenin slovenskega naroda napačno poimenujejo nacionalizem in mečejo v isti koš tendenciozne teorije, ki so prirejene za trenutno rabo, z deli, ki na podlagi argumentov dokazujejo izvor staroselcev.

Literatura

1. M Baucer, *Zgodovina Norika in Furlanije*, Slovensko bibliofilsko društvo, Sveta gora nad Gorico 1663, Slovensko bibliofilsko društvo, Ljubljana 1991, 11-29
2. M Sanuto, *Descrizione della Patria del Friuli di Marino Sanuto / fatta l'anno 1502-1503*, Tip. di Pietro Naratovich, Venezia 1853, 15-26
3. Virgilio, *Tutte le opere*, Sansoni editore, Milano 1993, 254
4. Vergil, *Eneida*, Mihelač, Ljubljana 1992, 17
5. G Gortani, *Cenni storici sulla Carnia*, Firenze 1898, 3
6. F Q Ermacora, *Sulle antichità della Carnia*, Tipografia Giuseppe Seitz, Udine 1863, 9-10
7. G Porcia, *Descrizione della patria del Friuli fatta nel secolo XVI da Girolamo di Porcia*, Udine 1897, 73
8. I Della Croce, *Historia antica, e moderna sacra, e profana della città di Trieste*, Girolamo Albrizzi, Venezia 1648, ponatis Gasparo Weis, Trieste 1812, 4-13
9. V Scussa, *Storia cronografica di Trieste: dalle sue origini sino all'anno 1695*; ponatis 1863, faksimile Edizione Italo Svevo, Trieste 1995, 13-14
10. J W Valvasor, *Die Ehre des Hertzogthums Crain 1641-1693*, faksimile R. Trofenik - Mladinska knjiga, Ljubljana 1971-1973, I, 1-96
11. L Vuga, *Veneti v Troji: so Homerjevi Veneti - Hetiti*, Jutro, Ljubljana 2006
12. P Kandler, Della geografia genetica dell'Istria. *L'Istria*, I, **1846**, 12, 45-47
13. J Kohen, Dell' origine di Trieste, *L' Archeografo Triestino*, **1829**, 35-85
14. S Rutar, *Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra: prirodznanski, statistični, kulturni in zgodovinski oris*, I-II, Matica Slovenska, Ljubljana 1896-1897, II, 196
15. J Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Wilhelm Heinrich Korn, Laibach 1808, VI
16. J Mal, *Zgodovina slovenskega naroda: Najnovejša doba*, Družba sv. Mohorja, Celje, 1928-1939, 71
17. M Pohlin ...V Vodnik, *Izbrano delo*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1970, 263-264
18. V Vodnik, *Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz*, K. K. Schulbücher-Verschleiss, Wien 1820 (prva izd. 1809), 19
19. A T Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*, Slovenska matica, Ljubljana 1981, 64
20. S Dolci, *De illyricae linguae vetustate et amplitudine: Dissertatio historico-chronologico-critica*, Storti, Venetiis 1754, 8-9
21. J Dobrowsky, *Slovanka: zur Kenntniss der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer*, in der Herrlschen Buchhandlung, Prag 1814-1815, 163-225
22. G Brodmann, *Memorie politico-economiche della città e territorio di Trieste, della penisola d'Istria, della Dalmazia fu Veneta, di Ragusi e dell'Albania, ora congiunti all'austriaco impero*, Di G.d.B-n, Venezia 1821, 138
23. D Žunkovič, *Slovanski temelji Evrope*, Jutro, Ljubljana 1998
24. G F Tommassini, *Zgodovinski komentarji o Istri*, I-IV, Kres, Ljubljana 1993, 44-46; *Commentarij storici-geografici della provincia dell'Istria*. Libri otto con appendice, *L'Archeografo Triestino*, Dalla tipografia di Gio. Marenigh, Trieste **1837**, IV, 52-71
25. F Zwitter, *Postanek političnega ilirizma in ustanovitev Ilirskih provinc, v: O slovenskem narodnem vprašanju*, Slovenska matica, Ljubljana 1990, 173-176
26. A Coiz, *L'Istria geografica, Porta Orientale*, Libreria Schubart Editrice, Trieste 1857, 15-23

27. C F Czoernig, *Die ethnologischen Verhältnisse des österreichischen Küstenlandes nach dem richtig-gestellten Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1880*, In Commission bei F. H. Schimpff, Triest 1885, 30
28. G Quarantotti, *La storiografia istriana nell'ottocento*, Università di Trieste, Trieste 1955, 14-15
29. T Luciani, *L'Istria: schizzo storico etnografico*, La Nazionale, G. Barbèra, Firenze 1866, 1-41
30. A Amati, *Confini e denominazioni della regione orientale dell'alta Italia*, Tipografia di Giuseppe Bernardoni, Milano 1866, 35
31. C De Marchesetti, *I castellieri di Trieste e della regione Giulia*, Il Museo civico di storia naturale, Trieste 1903, 2-6
32. C De Marchesetti, Di alcune antichità scoperte a Vermo, *L'Archeografo Triestino*, **1884**, Vol X, f. III/IV, 416-427
33. R F Burton, *Note sopra i castellieri: o rovine preistoriche della penisola istriana*, faksimile Libreria internazionale »Italo Svevo«, Trieste 1970

Povzetek

Prispevek obravnava analizo izbranih etnoloških, zgodovinskih in jezikoslovnih del, nastalih med 16-im in 19-im stoletjem, ki kažejo, da je obstajalo več teorij o izvoru prebivalcev na severnem Jadranu. Antični in poznejši pisci so navajali za severni Jadran Venete, za Istro Histre, severno od njih so bili Karni, vzhodno Japodi, južno Iliri. Postopoma pa se je znanje o staroselcih izgubljalo in prikazovanje zgodovinskih in etnoloških dejstev se je spreminjalo na več ravneh. Imena za staroselce in njihovo pokrajino so se izgubljala ob novih državnih tvorbah in novih delitvah na pokrajine, izgubljalo se je vedenje, kdo so staroselci in kdo prišleki, pozabljalo se je, da so obstajale najdbe, ki so nastale dolgo pred prihodom Rimljanov. Skozi stoletja se je izgubljala povezava med staroselci Veneti, Histri in skupnim imenom Iliri oziroma Ilirikom in Ilirijo za deželo na eni strani ter Karni, ter Karnijo in Karniolo - poznejšo Kranjsko na drugi. Ime ilirski jezik za skupino južno slovanskih jezikov se je ohranilo pri jezikoslovcih do začetka 19. stoletja. Prvotno ime Karnija pa se je ohranilo v imenu pokrajine Karnije v Italiji, male Karnije - Kranjske in mestu Kranju v Sloveniji ter v imenu za njene prebivalce Karneli v priimku Krnel in Kernel. Posamezni pisci iz obdobja po drugi svetovni vojni odkrivanje korenin slovenskega naroda napačno poimenujejo nacionalizem in mečejo v isti koš tendenciozne teorije, ki so prirejene za trenutno rabo, z deli, ki na podlagi argumentov dokazujejo izvor staroselcev.